

До спеціалізованої вченої ради Д.08.727.04
у Дніпропетровському державному університеті
внутрішніх справ

49005, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 26

ВІДГУК
офіційного опонента

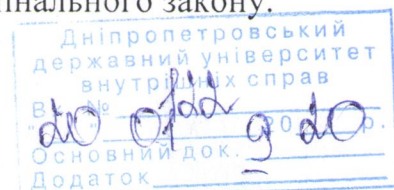
кандидата юридичних наук, доцента
Володимира Віталійовича Ємельяненка на дисертацію
Глуховері Катерини Миколаївни «Поняття інтересу за кримінальним
правом України», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право

Вивчення поданих К. М. Глуховерею матеріалів дисертації та автореферату, а також ознайомлення з її публікаціями за обраною темою дає підстави стверджувати, що авторкою проведено достатній науковий аналіз актуальної в теоретичному та практичному плані теми, виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано висновки й пропозиції, що виносяться на захист.

Можна констатувати, що дисертантка досягнула поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується відповідністю основним параметрам, що висуваються до кандидатських дисертацій означеної наукової спеціальності.

Актуальність теми дослідження відповідає спеціальності наукового пошуку. В Конституції України поряд із правами та свободами людини і громадянина дев'ятнадцять разів вживається поняття «інтерес» – по відношенню до людини і громадянина (переважно – соціально-економічний інтерес) і до суспільства та держави (більш за всі інші – інтерес національної безпеки). Відзначимо, що публічний інтерес превалює над приватним у приблизному відношенні 2:1. Звичайно, це не могло не відобразитися в КК України як *ultima ratio* у захисті людини, суспільства, держави та людства від найбільш небезпечних проявів протиправної поведінки. Закон про кримінальну відповідальність майже сто разів у різних значеннях вживає поняття «інтерес» (як об'єктивну або суб'єктивну ознаку).

Гадаємо, що таке не достатньо системне вживання поняття «інтерес» в КК України призводить до складнощів у тлумаченні окремих кримінально-правових норм і в застосуванні кримінального закону.

Таким чином, вагомість проблеми «інтересу» в кримінальному праві України, необхідність і нагальність її вирішення свідчать про актуальність теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота К. М. Глуховері має важливе значення, і в цілому можна констатувати, що вибір теми, об'єкта та предмета дослідження є актуальними й обґрунтованими.

Не можна стверджувати, що обрана дисертанткою тема є новою, адже сам авторка вказує на те, що теоретичним і практичним підґрунтям дослідження зазначених проблем стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі теорії права, кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема Ю. В. Бауліна, О. М. Бандурки, Р. В. Вереси, В. К. Грищука, В. В. Голіни, О. М. Джужі, Т. А. Денисової, В. П. Ємельянова, В. В. Ємельяненка, О. О. Книженко, О. Г. Колба, І. М. Копотуна, О. М. Костенка, О. М. Литвинова, О. М. Литвака, М. І. Мельника, П. П. Михайленка, С. С. Мірошніченка, С. О. Мозоля, В. О. Навроцького, Л. Р. Наливайко, В. І. Осадчого, М. І. Панова, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, П. Л. Фріса, В. В. Шаблістого, Н. М. Ярмиш, О. Н. Ярмиша, С. С. Яценка та ін.

Відзначаючи безперечну значущість раніше проведених досліджень, разом із тим, представляється, що вони не вичерпують кола питань, що вимагають свого вирішення. Це стосується й кримінально-правової дефініції «інтерес», його співвідношення з правами та свободами людини і громадянина, а також із суспільними відносинами як об'єктом злочину, його значення для науки кримінального права та практики застосування кримінального закону.

Результати дослідження К. М. Глуховері ґрунтуються на опрацьованих джерелах (164 найменування). При цьому авторка не тільки викладає ті чи інші позиції вчених, а й намагається проаналізувати ступінь їх аргументованості та надати власне бачення на підтримку чи заперечення поглядів інших авторів.

Метою дослідження дисертантка визначає вдосконалення теоретичних положень кримінального права в частині розуміння інтересу як наскрізного кримінально-правового поняття і на цій основі напрацювання пропозицій до КК України.

Для досягнення зазначеної мети нею поставлені такі *задачі*:

- з'ясувати стан теоретичної розробки поняття інтересу у кримінально-правовій літературі;
- дослідити історико-правовий розвиток використання поняття інтересу в пам'ятках вітчизняного кримінального законодавства;
- охарактеризувати поняття інтересу щодо окремих складів злочинів за кримінальним законодавством зарубіжних держав;
- надати визначення поняття інтересу за кримінальним правом України;

- визначити поняття інтересу як ознаки, передбаченої Загальною частиною КК України;
- розглянути поняття інтересу як ознаки, передбаченої Особливою частиною КК України;
- сформулювати зміни та доповнення до КК України в частині розуміння інтересу як наскрізного кримінально-правового поняття (*стор. 2 автореферату, стор. 8-9 дисертації*).

Об'єкт і предмет дослідження, визначені К. М. Глуховею, в цілому відповідають темі роботи. *Об'єктом дослідження* визначено суспільні відносини у сфері кримінально-правового реагування з боку держави щодо вчинення особою злочинів, ознакою складів яких є інтерес. *Предметом дослідження* є поняття інтересу за кримінальним правом України (*стор. 2 автореферату, стор. 9 дисертації*).

Застосована авторкою *методологія* дослідження теми дисертації є традиційною для науки кримінального права. Вона достатньо опрацьована на науковому рівні. Дисертація базується на комплексному, системному підході, характеризується певним рівнем наукових узагальнень.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета дослідження (*стор. 2-3 автореферату, стор. 9-10 дисертації*).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення: матеріалів судової практики кожної області України, м. Києва та м. Севастополя щодо вчинення злочинів, ознакою складів яких є інтерес (в цілому проаналізовано 213 електронних копій вироків судів за 2010–2018 рр.); матеріалів інтерв'ювання слідчих Національної поліції (всього 168 осіб) (*стор. 3 автореферату, стор. 10 дисертації*).

Зміст і аргументація авторських понять видаються обґрунтованими, хоча, як убачається, окремі питання не позбавлені і певних суперечностей, про що буде зазначено нижче.

Висновки, зроблені в роботі, характеризуються критичним аналізом кримінального законодавства, а також позиціями вчених з відповідного питання й власними узагальненнями дисертантки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Як зазначено авторкою, дисертаційна робота виконана відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 р. №276/2015; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2015–2020 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р.,

схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р. (стор. 1-2 автореферату, стор. 8 дисертації).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, які виносяться на захист. Авторкою обґрунтовано новизну поданої праці, котра полягає у тому, що дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням поняття інтересу у кримінальному праві. В роботі обґрунтовано низку положень і висновків, нових і важливих для кримінально-правової науки, зокрема:

вперше:

– доведено, що поняття «інтерес» вживається в КК України в двох значеннях: 1) як об'єкт кримінально-правової охорони; 2) як злочинні мотиви;

– сформульовано визначення поняття «інтерес» у вітчизняному кримінальному праві – породжені суспільними відносинами та не опосередковані правовими нормами, але такі, що не суперечать загальним засадам кримінального законодавства, прагнення суб'єкта задовольнити соціальні потреби, що реалізуються у правовідносинах і підлягають кримінально-правовому захисту;

– проведено історико-правове дослідження поняття «інтерес» у пам'ятках вітчизняного кримінального законодавства та встановлено, що на етапі зародження тоталітарної радянської держави факт вчинення злочину в інтересах відновлення влади буржуазії або виключно в інтересах злочинця, відігравало одну з вирішальних ролей під час обрання виду та розміру покарання та стало підґрунтям для подальшого превалювання державного інтересу над приватним у правовому регулюванні суспільних відносин;

удосконалено:

– аргументацію пропозиції щодо необхідності формування збалансованого підходу закріплення в кримінальному законі інтересів держави та індивіда – для нормального існування та функціонування будь-якої демократичної держави в законодавстві має бути досягнутий баланс між приватними та публічними інтересами;

дістало подальшого розвитку:

– позиція, що поняття «право» та «інтерес» є близькими за значеннями, однак, все ж таки, вони мають певні відмінності. Так, охоронюваний законом інтерес лежить за межами суб'єктивного права, є первинним та більш широким поняттям, являє собою певний державний дозвіл (або відсутність заборони), який не передбачає виникнення у інших суб'єктів правовідносин відповідних обов'язків (стор. 3-4 автореферату, стор. 10-11 дисертації).

Винесені авторкою на захист положення, висновки і рекомендації, загалом, попри дискусійність окремих з них, є новими або такими, що наділені істотними ознаками новизни. Зокрема, власне бачення шляхів вирішення певних проблем, обґрунтований підхід до їх розв'язання дозволили дисертантці висловити низку пропозицій, що заслуговують на

увагу й підтримку.

Вважаємо вірним розгляд історичного аспекту використання поняття інтересу у вітчизняному кримінальному законодавстві (стор. 147-119 дисертації). Вивчення такого досвіду здатне позитивно вплинути на конструювання сучасних кримінально-правових норм.

Оскільки ключовим публічним інтересом є національний інтерес, слід схвально поставитися до намагання дисертантки докладно його дослідити в розділі 1.1 роботи (стор. 13-46 дисертації).

Підтримуємо авторку в тому, потреби та інтереси не є тотожними поняттями, інтереси є похідними від потреб, хоча вони нерозривно пов'язані (стор. 17 дисертації), а також у тому, що приватні інтереси повинні захищатися державою, однак вони не повинні суперечити інтересам суспільства в цілому, адже інтерес конкретної людини не повинен ставити під загрозу інтереси всього суспільства, частиною якої вона є (стор. 22-23 дисертації).

Погоджуємось із тим, що поняття «право» та «інтерес» є близькими за значеннями, однак мають певні відмінності (стор. 181 дисертації).

Цікавим є визначення інтересу як породжених суспільними відносинами та не опосередкованих правовими нормами, але таких, що не суперечать загальним засадам кримінального законодавства, прагнення суб'єкта задовольнити соціальні потреби, що реалізуються у правовідносинах і підлягають кримінально-правовому захисту (стор. 3, 7, 9 автореферату, стор. 10, 46, 215 дисертації).

Однак ряд позицій в дисертаційній праці не є беззаперечним, а окремі з них потребують уточнення та подальшої наукової розробки, про що буде вказано далі, проте вони мають право на існування й спонукають до дискусії.

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, з яких: основний текст – 198 сторінок, додатки – 2 сторінки, список використаних джерел (164 найменування) – 18 сторінок.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично й практично важливими, перспективними та не до кінця розробленими в науці.

Проведене дослідження містить загальні **висновки**, а також пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення КК України та практики його застосування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за злочини, ознакою яких є інтерес;
- *правозастосовчій діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації злочинів,

ознакою яких є злісність;

– *освітньому процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути використані при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право» та відповідних спецкурсів;

– *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень у галузі кримінального права щодо тлумачення поняття інтерес.

Публікації. Положення дисертації є результатом самостійної роботи К. М. Глуховері. Результати дисертації пройшли належну *апробацію*. Основні положення проведеного дослідження висвітлено у 8 наукових публікаціях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України та інших держав, 3 – матеріали конференцій.

Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висунути зауваження щодо позицій, які потребують критичної оцінки, уточнення, є спірними або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту та дають можливість вступити в дискусію з дисертанткою:

1. Першим підрозділом дисертації, першою задачею та першим висновком К. М. Глуховері є з'ясування стану теоретичної розробки поняття інтересу в кримінально-правовій літературі, в результаті чого нею доводиться, що зміст поняття «інтерес» у відповідних галузевих працях досліджено не на достатньому рівні, тоді як «у загальній теорії права та інших галузях права поняття «інтерес» є предметом дослідження різних вчених, дискусійним є лише його змістовне наповнення» (*стор. 2, 8 автореферату, стор. 8, 213 дисертації*).

Разом з тим, ані при характеристиці стану наукової розробленості теми, ані у тексті дисертації, ані, відповідно, у списку використаних джерел не виявлено достатньої кількості праць вчених із загальної теорії права та інших галузей права.

Під час захисту бажано було б назвати відповідних спеціалістів, які досліджували поняття інтерес, та хоча б коротко зазначити, як він ними розуміється.

2. Підрозділ 1.2 «Історія розвитку використання поняття інтересу в пам'ятках вітчизняного кримінального законодавства» (*с. 47-125 дисертації*) займає 78 сторінок загального обсягу, що у відсотковому співвідношенні складає більше третини.

На нашу думку, така увага до історії використання поняття «інтерес» у пам'ятках вітчизняного кримінального законодавства призвела до того, що окремі важливі питання об'єктивно мало висвітлені. Це стосується й зарубіжного досвіду інших країн (не тільки пострадянських), і проблеми кваліфікації злочинів, ознакою яких є інтерес. Вбачається, що в подальшому останньому питанню необхідно приділити значно більшу увагу.

3. У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складів яких є з інтерес», досліджено КК Республіки Вірменія, Республіки Азербайджан, Республіки Білорусь,

Грузії, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Польща, Республіки Таджикистан, Республіки Туркменістан, Республіки Узбекистан, Естонської Республіки (*стор. 6-7 автореферату, стор. 120-172 дисертації*). Дійсно, у даному контексті очевидною є перспектива переймання прогресивного зарубіжного досвіду одночасно із врахуванням українських традицій кримінально-правового нормотворення. При цьому виникає питання, чому тільки окремі країни пострадянського простору згадуються здобувачкою? Чому обрані лише вони? Такий підхід демонструє скоріше безсистемність у тих їх частинах, які стосуються означеної проблематики.

4. Першим пунктом наукової новизни авторка проголосила те, що поняття «інтерес» вживається в КК України в двох значеннях: 1) як об'єкт кримінально-правової охорони і 2) як злочинні мотиви (*стор. 3 автореферату, стор. 10 дисертації*).

В науці кримінального права досить відомим є твердження П. П. Андрушка про те, що об'єкт кримінально-правової охорони – це ті цінності, які законодавцем беруться під охорону шляхом прийняття кримінально-правової норми, тобто цінності, які потенційно можуть стати об'єктом злочину (злочинного посягання). Такими цінностями, на його переконання, є, поміж іншим, права, свободи і *правоохоронювані інтереси фізичних осіб, правоохоронювані інтереси юридичних осіб, суспільства (громадські інтереси), територіальних громад, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування та держави*. Об'єктом конкретного злочину, на думку науковця, може бути частина цінностей, які є об'єктом кримінально-правової охорони кримінально-правової норми, а об'єктом «злочинного посягання» є соціальні цінності, цілеспрямоване посягання на які здійснюється шляхом вчинення умисних діянь.

Бажано було б почути міркування дисертантки з цього приводу і внести ясність, поміж іншого, чи розрізняє вона поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» та «об'єкт злочину» чи вживає їх як синоніми.

Вбачається, що авторці треба було б, акцентуючи увагу на понятті «інтерес», вказати питання, що виносяться у якості постановочних і будуть враховані у подальшій роботі, скажімо, при написанні монографії. Це ж і стосується питання щодо того, інтерес є частиною об'єкта злочину чи об'єкта кримінально-правової охорони, оскільки у першому пункті висновків ведеться мова про інтерес як об'єктивне (або об'єктивно-суб'єктивне) явище, яке тісно пов'язане з об'єктом злочину, встановлення змісту якого, в свою чергу, є одним з найактуальніших та найсуперечливіших питань.

5. На наш погляд, не до кінця послідовною є позиція дисертантки щодо місця інтересу в структурі складу злочину. З одного боку, він розуміється як об'єкт кримінально-правової охорони або як злочинні мотиви (*стор. 3 автореферату, стор. 10 дисертації*), і саме це положення виносить на захист як нове. З іншого ж авторка вказує, що, як правило,

шкода тим чи іншим видам інтересів виступає в якості наслідків у матеріальних складах злочинів, тобто розуміє її як наслідок злочину (*стор. 214 дисертації*). Наприклад, завдання шкоди окремим інтересам є наслідком злочинів, передбачених ч. 2 ст. 182, ст. 330, ст. 356 КК. Відповідь на це питання доцільно було б дати при захисті роботи.

6. Дисертантка зазначає, що основною відмінністю інтересів з цілями та мотивами є те, що інтерес має об'єктивну (або ж об'єктивно-суб'єктивну) природу, тоді як останні – суб'єктивну (*стор. 29 дисертації*). Така позиція потребує уточнення та пояснення. Всі ознаки складу злочину поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Зрозуміло, що цей поділ умовний (наприклад, діяння є об'єктивною ознакою, однак для її характеристики ми використовуємо суб'єктивні категорію усвідомленість і волимість), але про це треба було вказати в тексті роботи. Можливо, йдеться про якесь конкретне значення інтересу в певному контексті.

7. В роботі не вдалося уникнути окремих протиріч, зокрема, з одного боку, дисертантка погоджується з тим, що поняття «інтерес» відноситься до числа загальнонаукових категорій, сутність яких неможливо передати у сформульованій єдиній дефініції (*стор. 45 дисертації*), а згодом пропонує одне визначення, яке називає найбільш вдалим. При чому не наводяться вагомі аргументи, які б це підтверджували.

Додатково до цього слід зазначити, що деякі пропозиції авторки або не обґрунтовуються взагалі (зокрема, «Правильним кроком вбачається заміна поняття «іноземний громадянин» на більш широке «іноземець» на *стор. 206 дисертації*), або обґрунтовуються недостатньо (наприклад, нова редакція ч. 1 ст. 356 КК «Самоправство», *стор. 204 дисертації*).

8. При розгляді статей Особливої частини КК авторка визначає зміст інтересу в конкретних складах злочинів, пропонує зміни до них (*стор. 10-11 автореферату, стор. 215-216 дисертації*), до чого слід поставитися схвально, однак, з урахуванням теми дослідження, на наш погляд, слід було більш системно дивитися на приписи закону про кримінальну відповідальність, знаходити спільні риси, відмінності та виявляти закономірності, на підставі яких формулювати обґрунтовані висновки щодо змісту наскрізного поняття «інтерес» у Загальній та Особливій частинах КК, а також в цілому в їх системі. Необхідно було більш широко використовувати інструментарій індукційного методу дослідження, що дозволило б систематизувати види інтересів, визначити місце інтересу в системі складу злочину і т.д.

Висловлені зауваження стосуються, переважно, дискусійних питань роботи, або окремих недостатньо чітких формулювань.

Автореферат дисертації К. М. Глуховері ідентичний за змістом основним положенням роботи.

Загальний висновок по дисертації. Оцінюючи роботу в цілому, слід констатувати, що її позитивні моменти переважають висловлені критичні зауваження.

Робота є кваліфікаційною науковою працею, виконаною автором особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить науково обґрунтовані теоретичні результати й наукові положення.

На підставі викладеного слід зробити висновок, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій робота Глуховері Катерини Миколаївни «Поняття інтересу за кримінальним правом України» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –
доцент кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент

В. В. Ємельяненко

20 січня 2020 р., м. Харків

Підпис	<i>Ємельяненко В. В.</i>
Засвідчую	<i>Розум</i>
Нач. ВК	<i>О. С. С.</i>
20	01. 2020 р.